

Kopczyński, Michał

"The Age of New Sweden", wyd. Arne Losman, Agneta Lundström, Margareta Revera, Stockholm 1988; Stellan Dahlgren, Hans Norman, "The Rise and Fall of New Sweden. Governor Johan Risingh's Journal 1654-1655 in its Historical Context", Uppsala 1988 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 80/3, 627-628

1989

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Dobrobyt Anglii i ład społeczny, utrzymanie wewnętrznej równowagi w dużej mierze od tego zależało, a trudności, jakie wystąpiły w drugiej połowie XX w. po likwidacji angielskiego imperium kolonialnego najlepiej świadczą o jego znaczeniu. Na pewno też warto było zająć się nie tylko handlem zagranicznym, ale i wewnętrznym Anglii, przedstawić kulturę materialną życia codziennego, zmieniające się w czasach nowożytnych standardy bytowe, ich różnicowanie się.

Książka Claya, oparta na aktualnym stanie angielskiej historiografii, uwidocznia jak wielką rolę w tym dorobku odgrywa *local history* czyli w naszym rozumieniu historia regionalna, oczywiście na odpowiednio wysokim poziomie metodycznym i wyzwolona z pęt prymitywnego kronikarstwa, opisu wydarzeń i amatorszczyzny. Angielska *local history* nie jest dyletancka i nie ogranicza się do zaspokajania ciekawości historycznej lokalnych społeczności, lecz wnosi wielki wkład w poznanie procesów społecznych i gospodarczych w skali całego kraju. Książka Claya jest — może niezamierzoną — pochwałą tego rodzaju badań.

Indeksy ułatwiają korzystanie z tego podręcznika, a obszerna wybrana bibliografia stanowi dodatkowy walor informacyjny.

A. W.

The Age of New Sweden, wyd. Arne Losman, Agneta Lundström, Margareta Revera, Livrustkammaren, Stockholm 1988, s. 131.

Stellan Dahlgren, Hans Norman, *The Rise and Fall of New Sweden. Governor Johan Risingh's Journal 1654—1655 in its Historical Context*, „Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis” t. XXVII, Almqvist & Wiksell International, Uppsala 1988, s. 304.

350 rocznica założenia szwedzkiej kolonii u ujścia rzeki Delaware, na terenie obecnych stanów Delaware, Pensylwania, Maryland i New Jersey, stała się okazją do publikacji licznych prac poświęconych temu krótkiemu epizodowi w historii Szwecji ery mocarstwowości. Żywoć kolonii, nazwanej Nową Szwecją, trwał zaledwie 17 lat, od jej założenia w marcu 1638 r. po ostateczne opuszczenie przez część kolonistów i gubernatora Johana Risingha we wrześniu 1655 r. Populacja Nowej Szwecji nie przekroczyła kilkuset osób, a nadzieje, jakie z powstaniem kolonii łączyli zarówno prywatni udziałowcy szwedzkiej Kompanii Południowej, głównie zresztą holenderskiego pochodzenia, jak i władze państwowe, nie spełniły się.

Część literatury poświęconej dziejom Nowej Szwecji przeznaczona jest dla czytelników amerykańskich. Stwarza to dogodną okazję dla badaczy nie zajmujących się na co dzień historią Szwecji dla zapoznania się z nowymi tendencjami historiografii szwedzkiej poświęconej okresowi mocarstwowości w dziejach tego kraju.

Pierwsza z prezentowanych książek jest dziełem zbiorowym, na które składa się pięć artykułów. Sven A. Nilsson omawia wpływ wojny na przemiany społeczne kraju w XVII wieku. Szwecja określona została jako państwo militarne, w którym potrzeby wojny i armii determinowały strukturę samego państwa i decydowały o sposobie rozdziału istniejących zasobów. Artykuł Nilssona podsumowuje prowadzone pod jego kierunkiem wieloletnie badania dotyczące finansowania wojny i przemian społecznych w Szwecji XVII wieku, a także ostatnie prace autora publikowane w latach 1982—86. Allan Ellenius pisze o sztukach plastycznych w Szwecji okresu mocarstwowości, koncentrując uwagę na symbolice i funkcji reprezentacyjnej ówczesnego malarstwa i architektury. Szybki awans Szwecji z pozycji uboższego państwa o drugorzędny znaczeniu politycznym w Europie do roli mocarstwa pociągnął za sobą szybką europeizację kraju przejawiającą się m.in. masowym napływem obcych wzorów kulturowych. Artykuły Arne Losmana, o działalności kulturalnej feldmarszałka Karla Gustawa Wrangla i Gunnera Erikssona o nauce szwedzkiej XVII wieku, potwierdzają znaczenie obcych wpływów dla przemian kulturalnych, jakie miały miejsce w Szwecji. Półwiecze pomiędzy czwartym dziesięcioleciem XVII stulecia a rokiem 1680, kiedy redukcja dóbr

nadanych przez koronę podjęła ekonomiczną potęgę arystokracji, była okresem rozkwitu kultury. Przejawem rosnących ambicji arystokracji szwedzkiej są ogromne inwestycje w reprezentacyjne budowle, jakie w owym okresie wzniesiono w stolicy i na prowincji. Margareta Revera, autorka kolejnego artykułu, przeciwstawia się dawniejszym ocenom, uznającym konsumpcję luksusową arystokracji za przejaw moralnego zepsucia wiodącej grupy społecznej. Inwestycje budowlane były, zgodnie z ówczesnymi poglądami, nieodzowne dla udokumentowania pozycji społecznej czołowych rodów arystokratycznych. Rozkwit konsumpcji luksusowej miał poważne następstwa dla całego społeczeństwa. Inwestycje budowlane stwarzały możliwości zatrudnienia dla członków niższych warstw społecznych. Konieczność opłacania ludzi i zakupu materiałów zmuszała magnatów do pobierania renty chłopskiej w pieniądzu, a nie w naturze. To z kolei przyczyniło się do upowszechnienia się gospodarki pieniężnej na wsi i integracji rynkowej gospodarki chłopskiej. Inwestycje konsumpcyjne oznaczały także przepływ kapitału w ręce mieszczańskich finansistów, a na dłuższą metę prowadziły do ruiny finansowej arystokracji.

Druga z prezentowanych tu książek jest pierwszym krytycznym wydaniem dziennika ostatniego gubernatora Nowej Szwecji Johana Risingha. Źródło to przynosi cenny materiał nie tylko dla poznania ostatnich miesięcy istnienia kolonii i konfliktów między Szwedami a Holendrami w Ameryce. Dziennik dostarcza też informacji do dziejów Indian, techniki handlu kolonialnego i realiów siedemnastowiecznych podróży transatlantyckich. Krytyczne wydanie tekstu (oryginał szwedzki wraz z angielskim tłumaczeniem) poprzedzone zostało obszernym wstępem, w którym wydawcy omówili dzieje Kompanii Południowej (przemianowanej w 1642 r. na Kompanię Nowej Szwecji) na tle innych przedsięwzięć tego rodzaju w Europie i Szwecji oraz historię osadnictwa szwedzkiego w Ameryce w XVII wieku.

M. K.

Istocznikowiedzenie i istoriografija gorodow Sibiri konca XVI — pierwszej połowiny XIX w., pod red. O. N. Wiłkowa, Akademia Nauk SSSR, Sibirskoje otdielenie, Institut istorii, filologii i filosofii, Izdatielstwo „Nauka”, Nowosibirsk 1987, s. 288.

Prezentowane tu wydawnictwo zbiorowe jest już siódmym tomem poświęconym historii miast na Syberii (por. recenzje i zapiski o poprzednich tomach tej serii: PH LXXI, 1980, nr 2, s. 377—386; LXXIV, 1983, nr 4, s. 769—772; LXXVI, 1985, nr 1, s. 157—161; LXXVII, 1986, nr 3, s. 578—580). O. N. Wiłk o omawia w nim powstanie miasta Zaszywierska nad Indigirką (założonego w 1639 r.), za kręgiem polarnym, na obszarze wiecznej zmarzliny, co stwarzało szczególne problemy dla budownictwa. W związku z tym interesująca jest — także z punktu widzenia techniki — historia budowy drewnianej cerkwi w Zaszywiersku w 1700 r. Kilka kolejnych artykułów dotyczy zagadnień źródłoznawczych: ogólnej klasyfikacji źródeł dotyczących dziejów miast syberyjskich, a w szczególności myśli społecznej mieszczan (A. M. Kantor), dokumentacji wytwarzanej przez bieżącą działalność urzędowych kancelarii w Tomsku w XVII—XVIII w. (A. A. Lucidarskaja), specyficznej dla historii Syberii kategorii źródeł, jakimi były relacje podróżników i dokumentacja gromadzona przez badaczy Syberii w XVII—XVIII w. (L. K. Minert), pięciotomowego (pierwotnie może nawet sześciotomowego) „Dziennika” niemieckiego badacza Syberii na służbie Piotra Wielkiego, Daniela Gottlieba Messerschmidta, z lat 1720—1727 (Z. W. Baszkatowa). Natomiast rozprawa M. P. Małyszewa jest nie tylko omówieniem źródeł do dziejów oświaty w Zachodniej Syberii w końcu XVIII i na początku XIX w., jak głosi jej tytuł, ale zarysem historii tamtejszego szkolnictwa zorganizowanego w latach 1787—1790 (założono 2 główne i 8 małych szkół ludowych) w ramach reformy oświaty Katarzyny II; przedstawiono też położenie nauczycieli. Kilka następnych rozpraw traktuje o historii gospodarczej. Są to przeglądy stanu badań nad gospodarką leśną i handlem Bierzowa, ważnego punktu tranzytowego w wymianie między Rosją a Syberią, od koń-